

Spelen met tegenstellingen

Dit artikel is het laatste in een serie van vier over Early Intervention. In ieder artikel wordt een onderwerp onder de loep genomen dat betrekking heeft op de ontwikkeling van taal en denken. In dit artikel staat het leren van de tegenstellingen centraal, zoals groot en klein, open en dicht, nat en droog. Er worden spelsuggesties gegeven en in het kader worden de relevante oefeningen uit het Kleine Stapjes-programma genoemd.

• tekst Hedianne Bosch, Amstelveen, foto's Henri Kuijpers

voor kun je plaatjes of foto's gebruiken, eventueel zelf te maken. Ook kun je soms tegenstellingen-puzzels kopen of vind je geschikte kleuter-werkboekjes waarin dit onderwerp voorkomt.

Groot en klein

Kinderen leren het gretigst van situaties die 'uit het leven gegrepen zijn', situaties die natuurlijk en vertrouwd en daarom zinvol voor het kind zijn. Er zijn tal van momenten waarop de tegenstelling 'groot en klein' aan de orde zou kunnen komen gedurende de dag. Je kunt kledingstukken of schoenen van gezinsleden vergelijken evenals diverse voorwerpen in en om het huis zoals tafels, stoelen, boeken, fietsen, bloemen. Je kunt veel kleine en grote varianten van voorwerpen vinden in de keuken, zoals melkpannetje en soeppan, schoteltje en bord, theelepel en opscheplepel. Misschien heeft het kind grote en kleine knuffels en poppen, auto's en blokken. Als het kind dieren leuk vindt kun je koe en kalf, schaap en lam, kip en kuiken vergelijken. In het verkeer zie je de vrachtwagen of bus voor of achter een kleine auto rijden. Benoem de begrippen 'groot' en 'klein' regelmatig en lok ze waar mogelijk uit bij het kind.

Tijdens het spel kun je de nestbekers uit de kast halen en demonstreren hoe je

Nadat het kind een groot aantal namen van 'tastbare' zaken zoals personen, voorwerpen en dieren heeft geleerd, en ook de namen van bekende handelingen kent, kan de opvoeder meer informatie gaan toevoegen in de communicatie met het kind. Dit doe je natuurlijk al vanzelf: 'Poesje is lief'; 'Wat een mooie beer'; 'Lekker papje eten'; 'De bal gaat hoog', etc. Deze beschrijvende eigenschappen worden in de context van vertrouwde activiteiten genoemd. In eerste instantie associeert het kind deze woorden dan ook met bepaalde voorwerpen of handelingen. Vanaf een bepaald moment is het mogelijk het kind de namen van deze 'eigenschappen' echt aan te leren, zodat het gegeneraliseerde begrippen worden. Het kind leert bijvoorbeeld dat mama lange haren heeft, Sinterklaas een lange baard heeft en dat de streep die papa in het zand trekt ook lang is. Veel eigenschappen kennen een tegenovergestelde eigenschap. Denk aan: lief-stout, nat-droog, groot-klein, donker-licht. Dit noemen we tegenstellingen. Tegengestelde eigenschappen zijn altijd relatief en daarom moeilijker om te leren begrijpen voor het kind. Bijvoorbeeld: de tennisbal is groter dan de stuiterbal maar kleiner dan de voetbal.

neer het verschil in grootte tussen twee voorwerpen minder opvallend is.

In dit artikel worden vijf tegenstellingen behandeld, maar je kunt er zelf meer bedenken. De keuze voor de tegenstelling die je wilt gaan aanleren kun je baseren op de dagelijkse communicatie met het kind. In het praten met het kind komen vanzelf allerlei eigenschappen aan de orde. Kies er steeds één die op dat moment belangrijk is voor het kind en waar je veel mee kunt oefenen in natuurlijke dagelijkse situaties. Gebruik daarbij ook de materialen die je al in huis hebt, zoals keukengerei en speelgoed. Om het kind enthousiast te maken voor de tegenstelling die je wilt aanleren en er opmerkzaam op te maken, begin je deze zelf actiever te benoemen.

Wanneer het kind een aantal tegengestelde eigenschappen kent kun je deze ook door elkaar aan gaan bieden. Het kind moet dan bijvoorbeeld groot bij klein zoeken, nat bij droog, etc. Hier-

Een tegenstelling aanleren

Om te voorkomen dat het kind de tegengestelde eigenschappen door elkaar gaat halen is het voor veel kinderen zinvol eerst de ene en dan pas de andere eigenschap aan te leren. Dus je legt bijvoorbeeld eerst de nadruk op 'groot' en laat het kind steeds het grote van twee aangeboden voorwerpen pakken of aanwijzen. Als het kind zich niet meer vergist richt je de aandacht op 'klein' en daarna gebruik je de begrippen pas door elkaar. In het begin kun je de tegengestelden als vrij 'absoluut' presenteren: de olifant is groot en de muis is klein. Je neemt ook voorwerpen of afbeeldingen waarop een duidelijk verschil in grootte waarneembaar is. Daarna kun je het kind ook leren de grote te kiezen wan-

van groot naar klein de toren opbouwt. Of als 'werkje' grote en kleine voorwerpen (grote en kleine bal, speelgoedauto, pop, boekje, etc., van alles twee) laten sorteren in een grote en kleine bak. Als voorstap kun je alleen 'groot' aanleren door het kind steeds twee voorwerpen te geven en de grote te laten kiezen. Op een ander moment doe je dit met 'klein', en vervolgens kun je het kind leren de voorwerpen te sorteren op groot en klein. Een leuk spel is altijd zeepbellen blazen (zo 'groot' als je kan) of ballonnen opblazen en weer leeg laten lopen.

Een stapje verder

Is het kind al vertrouwd met het begrip groot en klein, dan kun je een stapje in de richting van 'seriëren' (reeksen maken) gaan. Je laat bijvoorbeeld drie of vier voorwerpen, zoals knuffels, lepels, blokken of nestbekers naast elkaar zetten op volgorde van grootte. Je kunt gaan praten over 'groter dan' en 'kleiner dan', 'grootste' en 'kleinste'. Je kunt het kind ook 'foppen' door bijvoorbeeld een klein en een middelgroot voorwerp (theelepels en dessertlepels) te laten vergelijken: de dessertlepel is het grootst. Dan haal je de theelepels weg en legt er een eetlepel bij. Nu is de dessertlepel ineens de kleinste. Zo ervaart het kind dat groot en klein relatieve begrippen zijn.

Open en dicht

Mond, ogen en handen kun je open en dicht doen. In de lesjes die ik vroeger aan groepjes gaf, presenteerde ik een blad met voorwerpen waar ieder kind iets mocht uitzoeken wat open en dicht kon. De voorwerpen waren in dit geval: een boekje, een portemonnee, een doosje, een potje met schroefdeksel, een schaar en een miniatuur krokodil (bek). In huis

zijn er natuurlijk nog veel meer zaken die open en dicht kunnen, zoals deuren, ramen, kastdeurtjes, laden, jassen, paraplu's, gordijnen, koektrommels, koffers en tassen, de cd-speler en de kraan. Je kunt met het kind allerlei dingen open en dicht proberen te doen en het daarvoor tegelijkertijd helpen zijn of haar handmotoriek te ontwikkelen. Ook bij deze tegenstelling kan het verstandig zijn eerst een tijd de nadruk op 'dicht' te leggen en dan op 'open', en daarna de beide begrippen door elkaar te gebruiken. Dit voorkomt dat het kind de twee begrippen met elkaar gaat verwarren.

Knippen

Het thema 'open en dicht' is natuurlijk prima te combineren met het leren knippen. De schaar gaat ook open en dicht. Eerst kun je het kind leren alleen de knipbeweging te maken: knippen en weer open maken. Vervolgens kun je smalle reepjes papier doorknippen, bijvoorbeeld grassprietten, zonnestralen, spijlen van een hek, of haren, zodat het knip- en plakwerk een betekenisvol knutselwerkje wordt. Later kun je bredere stukken papier door laten knippen, eventueel langs een voorgetekende lijn. Dan moet het kind dus meerdere knipbewegingen maken voordat het papier doormidden is. Tijdens het knippen benoem je het open en dicht doen.

Een stapje verder

Wanneer het kind de basisbegrippen 'open' en 'dicht' kent, kun je gaan praten over zaken als: de deur is 'helemaal' open, de deur staat 'op een kier', de deur is dicht en nu doen we 'm ook nog 'op slot'. Breid de taalkennis van het kind langzaam uit door bekende aan nieuwe woorden te koppelen. Je kunt zeggen: Ik

doe de deur dicht. Maar je kunt ook zeggen: Ik sluit de deur. Kan het kind beide zinnen begrijpen? Praat met het kind ook over waarom de gordijnen, deuren of ramen dicht dan wel open gedaan worden: 's Avonds als je gaat slapen doen we de gordijnen dicht en als je wakker wordt weer open; ik doe het raam dicht want het tocht; ik laat de oven open, dan kan de taart afkoelen; Doe maar gauw de botervloot dicht want straks gaat de poes erin likken.

Nat en droog

Kraan, douche, w.c., bad, gootsteen, gieter, wasmachine, washand, paraplu, regenlaarzen, handdoek, föhn, theedoek, wasdroger, droogrek, en andere dingen in huis kunnen tal van aanleidingen bieden om over nat en droog te praten. Er zijn vele activiteiten tijdens de dag te bedenken waarbij water een rol speelt: douchen, de afwas doen, handen wassen, de w.c. doorspoelen, zwemmen, plantjes water geven, en niet te vergeten: drinken en koken. Je kunt erover praten dat mensen water gebruiken om schoon te worden, en dat kleren ook met water weer schoon gewassen worden. In de keuken kun je een speurtocht maken naar alle 'natte' levensmiddelen die je kunt drinken: cola, melk, water, fristi, appelsap. Je kunt deze vergelijken met 'droge' en eetbare levensmiddelen zoals brood, banaan, koek, aardappels. Kijk of het kind na het bad of na het zwemmen zichzelf al een beetje kan afdrogen en 'controleer' samen of er nog natte plekken op zijn/ haar lijf zijn en droog ze af.

Fantasiespel met een plastic popje dat in bad gaat, gewassen wordt en dan weer afgedroogd moet worden, is ook een aanleiding om over nat en droog te praten. Op het strand of in de zandbak kun je het droge zand voelen en er water overheen gooien: met nat zand kun je betere taartjes maken. Verder kun je tijdens het voorlezen van boekjes over dieren met je kind praten over dieren die in het water leven (vissen, eendjes, nijlpaard, dolfijn, zeehond) en dieren die helemaal niet van water houden (poezen) of dieren die op het droge leven (konijnen, boerderijdieren).

Een stapje verder

Om het denken te prikkelen kun je met het kind praten over wat je allemaal met water kunt doen. Je kunt bijvoorbeeld een aantal vragen stellen waar het kind dan ja of nee op moet antwoorden:

- zit er water in limonade?;
- heb je water nodig in bad?;
- kun je water halen uit de klerenkast?;
- is regen ook water?;
- drink je water als je honger hebt?;
- zit het zwembad vol met water?;
- is de tafel gemaakt van water?

Verzin vragen die het kind kan begrijpen en zeg de antwoorden voor als dat

nodig is. Je kunt de passieve woordenschat uitbreiden door nieuwe woorden aan het woord 'water' te koppelen. Bijvoorbeeld: Water kan 'stromen, het is vloeibaar'. Dit kun je laten zien als je de kraan aanzet of bij de stromende rivier staat. Je kunt het vergelijken met aarde: die stroomt niet. Je kunt tevens nuance-ringen van nat en droog benoemen, zoals 'kletsnat, kurkdroog, klam, vochtig'.

Dik en dun

Je kunt dikke of dunne boterhammen snijden, je vindt dikke en dunne wortels in de ijskast. Andere dikke en dunne zaken in huis zijn: w.c.-rollen, zeepjes, potloden, stiften, boeken, deuren en planken, kussens, jassen (winter en zomer), dekens (dik)/lakens (dun), handdoek (dik)/theedoek (dun), kaarsen. Aan mensen vallen ook dikke en dunne dingen op: benen, billen, wangen, buiken, neuzen, duim (dik) en pink (dun). Sommige dingen komen voor in dikke zowel als dunne varianten, zoals w.c.-rollen, boeken, wortels, buiken. Andere zijn of dik of dun: duim en pink, deken en laken, autoband en fietsband. Als je naar een dierenboerderij of dierentuin gaat kun je dieren vergelijken: de slang is dun, de olifant dik, het varken is dik, het wollige schaap ook, maar het veulentje is dun, etc. Je kunt praten over je huisdier, is de kat dik of dun, en de goudvis? Het bos is een prima plek voor het aanschouwelijk maken van dik en dun: wat is er indrukwekkender dan een hele oude dikke boom? Vergelijk deze met een paar dunne bomen die er in de buurt staan. Ga er omheen staan: hoeveel mensen zijn nodig om helemaal rondom de dikke boom te staan? De dunne boom, daar kun je in je eentje je armen omheen doen.

In het Early Intervention-klasje hebben we steeds drie dezelfde voorwerpen gepakt, op een rij gezet en vergeleken op dikte. De kinderen moesten aanwijzen welke de dikste of dunste was. We hadden daarvoor drie takken, drie boeken, drie potten, drie w.c.-rollen, en drie kaarsen. Het zelfde kun je natuurlijk ook met twee van elk doen. Je kunt twee dozen neerzetten en steeds één paar voorwerpen aanreiken met de opdracht 'stop de dikke in deze doos en de dunne in de andere'. Tot slot laat je het resultaat zien: 'kijk alle dunne dingen heb je hierin gedaan, een dun boek, een dunne sjaal, ...'.

Een stapje verder

Verzamel een aantal potjes, kaarsen, plankjes en dergelijke die geschikt zijn om van dik naar dun te ordenen. Begin met drie. Vraag het kind het dikste te pakken ('heel dik'), en laat het daarna van de twee overgebleven items weer de dikke kiezen. De dunste wordt als laatste aan het rijtje toegevoegd. Omgekeerd kan natuurlijk ook, van dun naar dik. Je

In het **Kleine Stapjes programma** worden de volgende tegenstellingen behandeld:

RT.E.54/55	Kiest tussen groot en klein
RT.E.56	Kiest op basis van grootte uit twee paren voorwerpen
FM.J.111	Sorteert twee maten (groot en klein)
RT.E.83	Kiest groter en kleiner
RT.E.75	Kiest tussen lang en kort
RT.E.106	Kiest langer en korter
RT.E.76	Kiest tussen hard en zacht (materiaal)
RT.E.77	Kiest tussen ruw en glad
RT.E.78	Kiest tussen open en dicht
RT.E.102	Kiest tussen donker en licht, dag en nacht
RT.E.103	Kiest tussen warm en koud
RT.E.104	Kiest tussen zwaar en licht
RT.E.105	Kiest tussen hard en zacht (geluid)
RT.E.106	Kiest meer en minder
RT.E.107	Kiest tussen vol en leeg

kunt ook begrippen aanreiken die verwant zijn aan dik-dun, maar op speciale contexten van toepassing zijn, zoals 'vet (varken), mollig, stevig, slank, mager'.

Kapot en heel

In de meeste huishoudens gaat er wel eens wat kapot. Dit heeft vaak een dramatisch effect: kabaal van vallende voorwerpen, uitroepen van volwassenen, troep op de vloer, etc. Daarom zullen kinderen al snel enig begrip ontwikkelen van wat kapot betekent (of 'stuk'). Er zijn veel dingen die kapot kunnen: servies, ramen, kleding, knuffels, speelgoed, apparaten, ballonnen, lampen, etc. Niet zo dramatisch is het kapot maken (breken) van de hulzen van walnoten en pinda's of het pellen van bananen.

Met speelgoed kun je het thema kapot-heel ook goed duidelijk maken. Denk aan het maken en omgooien van een blokkentoren. Soms kun je ook een pop demonteren, bijvoorbeeld door de arm eruit te halen, en het kind vragen te helpen de pop weer heel te maken. Diverse andere speelmaterialen lenen zich voor deze activiteit. Voorbeelden zijn zelfmontage-auto's, lego-huisjes en puzzels. Het plaatje op de puzzel maak je weer heel of 'compleet'. Er is klittenband speelgoed in de handel, zoals fruithelpten of een zes-delige pizza of blokken die via klittenband tegen elkaar te bevestigen zijn. Dit speelgoed is heel eenvoudig 'kapot' en 'heel' te maken. Een knip- en plakwerkje dat in dit verband ook gedaan kan worden is: ansichtkaarten of foto's doorknippen, door elkaar mengen, en dan weer heel maken door de juiste helpten tegen elkaar te leggen of op een vel papier te plakken.

Een stapje verder

Kapot gaan kan verschillende oorzaken hebben zoals: slijtage, vallen, trekken, erop slaan, erop knoeien of een intern defect in een apparaat, scheuren (in pa-

pier). Praat als de situatie zich voordoet over hoe het komt dat iets kapot ging en roep een andere situatie in de herinnering waarop er ook iets kapot ging: had dat dezelfde oorzaak?

Sommige dingen kunnen weer heel gemaakt worden, je kunt in dat verband het woord 'repareren' noemen. Voorbeelden zijn het vastnaaien van een lusje of een losgescheurde bladzij met plakband vastplakken in het boek. Maar soms kun je iets alleen maar weggooien of kapot laten: sommige speelgoedjes, een gebroken glas, een cd met een grote kras erop, een T-shirt met grote scheur erin. Vertel het kind wanneer het niet zo erg is als iets kapot gaat: 'Het is toch een goedkoop glas, we kopen gewoon weer een nieuwe'; of wanneer je het juist erg jammer vindt: 'Dit glas was nog van toen ik klein was, ik vond het heel mooi, je kunt het niet meer nieuw kopen'.

Tot slot

De mogelijkheden van Early Intervention om de ontwikkeling van het jonge kind positief te beïnvloeden, worden in Nederland nog lang niet overal herkend. Ik hoop met deze serie artikelen een aantal ouders van jonge kinderen te inspireren Early Intervention actief toe te gaan passen tijdens de dagelijkse communicatie met hun kind.

Hedienne Bosch werkt meer dan 15 jaar als pedagoog met kinderen met Downsyndroom en hun ouders. Zij is gespecialiseerd in het begeleiden van de cognitieve ontwikkeling en schoolse vaardigheden. Naast het ontwikkelen van de speciale rekenmethode De Rekenlijn voor kinderen met Downsyndroom, is zij ook auteur van de methode Leespraat, waarin alle stappen van het leren lezen om te leren praten uitvoerig worden toegelicht. Naast workshops over lezen en rekenen verzorgt zij ook workshops over Early Intervention. Voor meer informatie en data kunt u kijken op www.stichtingscope.nl.